

и в зависимости от специфических особенностей природного рекреационно-туристического ресурса, а также направлений его использования формируются ограничения в формах и правах собственности.

Ключевые слова: социоэкономико-экологические ограничения, формы и права собственности, природные рекреационно-туристические ресурсы, приоритет общенародной собственности.

Antonina Martienko. Methodological Bases of Formation of the Socioeconomic and Environmental Constraints Ownership of Natural Recreation and Tourism Resources. It is proved that the essence of the concept of economic and environmental constraints form of ownership of natural recreation and tourism resources lies in the fact that regardless of the form of ownership of the natural resources of the subject property can not pollute and deplete natural object above the allowable standards, it is obliged to apply certain environmentally friendly ways to use, extraction and processing of resources, the use of renewable technologies, etc. competences Restrictions may also be (depending on the specificity of the natural resources) is that you can not sell the natural resources without the permission of the state, can not take the natural resource rent without the permission of the state, can not be used in a manner detrimental to other natural objects and property of other subjects. Preconditions of formation of the socioeconomic and environmental constraints and the basic directions of their introduction. It is proved that limits should take into account the interests of the whole people of appropriation of natural resources and, depending on the specific characteristics of the natural resource recreation and tourism, as well as the directions of use restrictions are formed in the forms and property rights.

Key words: socioeconomic and Environmental limitations, forms and property rights, nature tourist resources, priority of national property.

УДК 338.24

Ніна Хумарова – доктор економічних наук,
старший науковий співробітник;

Ганна Варталян – аспірант Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

Обґрунтування програми розвитку поліфункціональних територій

У статті обґрунтовано змістове наповнення програми розвитку поліфункціональних територій Татарбунарського району Одеської області. Визначено сутність, мету, цілі, основні завдання й підпрограми розвитку поліфункціональних територій; розроблено пропозиції щодо створення туристичної корпорації в Татарбунарському районі Одеської області.

Ключові слова: поліфункціональні території, програма розвитку поліфункціональних територій, туристична корпорація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Обмеженість рекреаційних територій зумовлює необхідність пошуку способів їх розширення на основі формування нових сегментів ринку туристичних послуг, для чого доцільно переглянути можливості використання вже наявних територій. З огляду на це, виникає потреба в обґрунтуванні наукових підходів до ідентифікації територій поліфункціонального призначення й розробки заходів щодо ефективного та комплексного застосування їх природно-ресурсного потенціалу В умовах зростання екологічних і соціально-економічних проблем та необхідності формування передумов сталого розвитку для створення ефективної системи державного регулювання економіки використовується як вітчизняний, так і закордонний досвід розробки цільових програм. Програмно-цільові методи планування в екологічній сфері займають вагомe місце серед інших форм державного регулювання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На необхідність пошуку нових форм еколого-економічного управління, формування засад комплексного використання природних ресурсів спрямовано дослідження багатьох закордонних і вітчизняних науковців. Зокрема, ці проблеми висвітлено в працях Б. Буркинського, О. Громової, Б. Даналишина, Н. Ковальнової, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Міщенко, В. Степанова, С. Харічкова, Ю. Туниці, Л. Черчик та ін. Учені вказують на необхідність переходу до

комплексного економіко-екологічного стратегічного управління у сфері природокористування з використанням таких інструментів, як еколого-орієнтоване стратегічне планування, цільове програмування [1]. Проте, незважаючи на ці розробки, залишаються дискусійними питання змістового наповнення цільових програм, організаційних механізмів їх запровадження, тому наукові дослідження в цьому напрямі залишаються актуальними.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – обґрунтування змістового наповнення програми розвитку поліфункціональних територій (ПФТ) Татарбунарського району Одеської області. Основні завдання – визначення сутності, мети, цілей, основних завдань програми розвитку ПФТ; обґрунтування підпрограм розвитку ПФТ; розробка організаційної форми взаємодії суб'єктів ПФТ Татарбунарського району Одеської області.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проведені дослідження дали можливість виявити ознаки ПФТ адміністративних районів Одеської області. Перспективним для обґрунтування пілотної Програми розвитку ПФТ вважаємо Татарбунарський район Одеської області. Результати досліджень свідчать, що для підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу цього району доцільно здійснювати активне, ціленаправлене вдосконалення закладених природою характеристик ресурсів ПФТ для підвищення їх атрактивності, привабливості, формування нових туристичних продуктів і потоків. Для Татарбунарського району Одеської області, який має різноплановий природно-ресурсний потенціал, достатньо високий рівень розвитку МТБ й інфраструктури туризму, встановлено такий стратегічний набір, як загальна стратегія I рівня – формування конкурентних переваг, за способом її реалізації – конгломеративна.

Програма розвитку поліфункціональних територій (далі – Програма) – це документ, що забезпечує реалізацію визначеної стратегії, націленої на ефективне, комплексне використання природно-ресурсного, економічного й соціального потенціалу території району для активізації туристичної діяльності з урахуванням обмежувального екологічного чинника, а саме функціонування природоохоронних територій та функціонального зонування.

Доцільність формування й реалізації такої програми аргументується наявністю на території району відносно незмінених природних ландшафтів, рекреаційних зон; відсутністю промислових підприємств, які забруднюють довкілля; наявністю специфічних, унікальних екосистем; можливістю задовольняти різні потреби та смаки рекреантів і туристів; наявністю туристичного потенціалу для розвитку різних видів туризму.

Мета Програми розвитку поліфункціональних територій – забезпечення ефективного й комплексного використання природних ресурсів та умов ПФТ, на основі яких створюються конкурентоспроможні туристичні послуги й продукти.

Основними цілями Програми розвитку поліфункціональних територій є:

- формування екологічно збалансованого туристичного потенціалу ПФТ;
- освоєння нових туристично-рекреаційних ресурсів;
- природно-ресурсне забезпечення потреб бізнесу й населення території, оптимізація соціально-економічної структури ПФТ;
- підготовка нормативних актів, системи управління, що забезпечать ефективний розвиток ПФТ;
- удосконалення й розвиток МТБ та інфраструктури району;
- організація умов для підготовки й перепідготовки персоналу для туристичного та супутніх бізнесів;
- забезпечення просування туристичного продукту (інформаційно-рекламна діяльність, маркетинг).

Основним елементом програми є заходи, які забезпечують досягнення цілей програми. Їх варто виділити в групи:

1) щодо цілей програми – це заходи, які реалізують безпосередньо мету програми та цілі першого порядку;

2) за напрямами досягнення мети – це заходи, що забезпечують виконання цілей другого порядку: заходи природно-ресурсного забезпечення, екологізації середовища, інфраструктурного, організаційного та нормативно-правового забезпечення;

3) за характером або сферою діяльності можна виділити технічні, організаційні, економічні, управлінські, правові, соціальні заходи. Вони тісно корелюють із заходами другої групи, тому можуть під час опису бути об'єднаними.

Заходи другої групи доцільно конкретизувати, оскільки вони стосуються кожної з основних цілей.

1. Заходи природно-ресурсного забезпечення щодо формування екологічно збалансованого туристичного потенціалу ПФТ: облік елементів природно-ресурсного потенціалу; оцінка атракцій та функціонального призначення елементів природно-ресурсного потенціалу; прогнозування можливостей поєднання елементів природно-ресурсного потенціалу для розвитку різних видів туризму (формування стратегічних груп туристично-рекреаційних ресурсів); ідентифікація можливостей використання природно-ресурсного потенціалу для розвитку окремих видів туристичної діяльності; охорона, ефективне використання та відновлення природних ресурсів і ландшафтів території.

2. Заходи щодо вдосконалення та розвиток МТБ та інфраструктури району. 2.1. Заходи щодо освоєння нових туристично-рекреаційних ресурсів передбачає виконання таких завдань: розвідувальні роботи щодо виявлення, інвентаризації та оцінки туристично-рекреаційних ресурсів ПФТ; розробка нових видів послуг на основі освоєння виявлених туристично-рекреаційних ресурсів; оголошення конкурсів на бізнес-проекти туристичного профілю є забезпеченням їх просування на місцевому рівні; промоція нових видів ресурсів для активізації малого та індивідуального туристичного бізнесу (маркетингові заходи). 2.2. Заходи щодо екологізації середовища: підвищення вимог до проектної документації в частині очисних споруд, дотримання нормативів ГДН скидів і викидів у результаті господарської діяльності; запровадження сучасних технологій збирання й утилізації побутового сміття; мотивація до використання технологій «екологічна оселя», «екологічно чисте виробництво»; визначення рівня екологічно допустимих навантажень на природні екосистеми для підвищення відтворювальних можливостей природного середовища, його асиміляційного потенціалу; відновлення порушених ландшафтів, штучне наповнення втрачених атракцій новими характеристиками. 2.3. Заходи щодо інфраструктурного забезпечення розвитку ПФТ району: облік та аудит якості закладів інфраструктурного забезпечення розвитку туризму: доріг, закладів розміщення й харчування, торгівлі та зв'язку; модернізація й капітальний ремонт за результатами аудиту; будівництво нових елементів інфраструктури відповідно до поданих на конкурс бізнес-проектів; розроблення комплексного туристичного продукту; створення низки супутніх видів бізнесу для підтримки основних напрямів із подальшою їх диверсифікацією; формування нових екологоорієнтованих пакетів послуг та продуктів на основі комплексного використання туристичного потенціалу ПФТ. 2.4. Заходи організаційного та нормативно-правового забезпечення розвитку ПФТ району передбачають обґрунтування організаційної форми діяльності туристичних суб'єктів для реалізації обраної стратегії; формування нормативної бази взаємодії суб'єктів території; установа органу та форми управління процесами освоєння, нарощення туристичного потенціалу ПФТ району.

Проведені дослідження дали можливість визначити пріоритетні напрями або підпрограми.

Підпрограма «Використання та охорона елементів туристичного потенціалу ПФТ». Цілі підпрограми: інвентаризація наявних туристично-рекреаційних ресурсів, забезпечення їх ефективного використання; комбінування й поєднання ресурсів для створення нових туристичних продуктів та послуг; цільове нарощування природно-ресурсного потенціалу території для підвищення можливостей для кооперації туристичних й інших закладів та підприємств, які надають супутні послуги; забезпечення збереження, відновлення й поліпшення туристично-рекреаційних ресурсів.

Для підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів потрібно реалізувати такі завдання: виявлення, визначення кількісних параметрів і якісних характеристик; створення каталога на основі кадастру природних ресурсів; визначення режимів експлуатації ресурсів ПФТ.

Незважаючи на незначний промисловий пресинг на території Татарбунарського району, антропогенне навантаження достатньо високе, тому спостерігається поступова деградація компонентів природно-ресурсного потенціалу, а отже, існує потреба в розробленні природоохоронних заходів, спрямованих на обмеження, ліквідацію дії факторів, які негативно впливають на стан довкілля та усунення негативних наслідків господарської діяльності. Актуальні заходи щодо відновлення властивостей особливо цінних туристично-рекреаційних ресурсів і поліпшення екологічної ситуації.

Підпрограма «Соціально-економічне забезпечення розвитку ПФТ району» передбачає виконання таких завдань, як реконструкція, перепрофілювання рекреаційних закладів лікувально-оздоровчого профілю, оскільки значна їх частина потребує підвищення рівня сервісу, комфортності, розширення спектра рекреаційних і супутніх послуг; створення, розвитку рекреаційного, туристичного та супутнього підприємництва, оскільки існує потреба у впровадженні нових форм ту-

ристичного підприємництва, формування мережі приватних будинків відпочинку, пансіонатів коледжного типу для забезпечення потреб у проживанні туристів різного рівня платоспроможності; розвитку інфраструктури туризму на рівні світових стандартів, стосується насамперед доріг, транспортного обслуговування, колективних закладів розміщення; формування системи підготовки кваліфікованого персоналу передбачає створення в навчальних закладах можливостей відкриття відповідних спеціальностей у системі державної та недержавної освіти, передбачення курсів підвищення кваліфікації для освоєння сучасних передових технологій ведення туристичного бізнесу, експлуатації спеціальних природних рекреаційних ресурсів. Це широкий спектр спеціальностей – від лікарів-курортологів, до ландшафтознавців; створення інформаційно-рекламної продукції для просування атракцій ПФТ, активізація маркетингової діяльності. Це важливий напрям діяльності щодо створення сучасної маркетингової системи, що стимулюватиме ефективний розвиток ПФТ. Потрібно здійснювати випуск сучасної рекламної продукції, якісного інформаційно-довідкового матеріалу, забезпечивши вільний доступ до нього. Позитивні результати завжди мають науково-практичні конференції, семінари, виставки, де є можливість пошуку інвесторів й інших зацікавлених осіб.

Заходи підпрограми «Нормативно-правове, організаційне забезпечення та управління програми» передбачають розроблення та впровадження нормативних актів; організацію контролю за додержанням законодавчих і нормативно-правових актів; обґрунтування організаційної форми функціонування ПФТ; формування управлінських систем.

Специфіка ПФТ зумовлює доцільність використання інтеграційних об'єднань, що підвищить ефективність функціонування підприємств. Це можуть бути концерни, асоціації, консорціуми, картелі, синдикати, трести тощо [2, 3]. Однією з прогресивних організаційних форм взаємодії суб'єктів господарювання, яку ми пропонуємо для ПФТ Татарбунарського району Одеської області, є мережева туристична корпорація, у межах якої партнери можуть конкурувати між собою, зменшуючи перешкоди у сфері ціноутворення.

У цій корпорації за угодою, яку підписують сторони, передаються певні повноваження центральному органу управління для розв'язання конкретних (заздалегідь визначених) проблем і питань. Керівний орган туристичної корпорації доцільно створити у вигляді Ради підприємств-учасників, яка призначає виконавчу дирекцію, основними функціями якої будуть, зокрема, маркетингові дослідження, рекламні кампанії, розвиток й удосконалення інфраструктури, освоєння, відновлення туристично-рекреаційних ресурсів, як постійна функція – комунікації та узгодження дій.

Туристична корпорація передбачає створення юридичної особи, затвердження статуту, формування статутного фонду. Це посилює рівень централізації в управлінні, проте підприємства-члени корпорації залишаються юридично та економічно самостійними. Організаційний проект туристичної корпорації – це набір документів, що визначає мету, цілі й завдання цього утворення. Керівництво управлінською структурою здійснюється через сукупність процедур і правил, використання норм, нормативів, тому має бути сформований координаційний центр, функцією якого буде досягнення згоди щодо розподілу ролей, відповідальності, прав усіх учасників за допомогою спільного планування, обміну інформацією, моніторингу ситуації й результатів поточної діяльності, що забезпечить попередження негативних наслідків та прийняття рішень щодо їх усунення. Проект організаційної структури туристичної корпорації відображено на рис. 1.

Як зазначалося, у Татарбунарському районі Одеської області сформовано дві курортні зони, санаторно-курортні й оздоровчі заклади яких надають лікувально-оздоровчі послуги. Пропонуємо цим закладам співпрацювати із закладами харчування, колективного розміщення, турфірмами, транспортними підприємствами, що дасть змогу сконцентрувати ресурси для надання спеціалізованих послуг, упроваджувати новітні досягнення в медицину та профілактику хвороб, а партнерам передаються забезпечувальні побутові функції. При цьому в координаційному центрі потрібне представництво місцевих органів самоврядування. Особливо в частині стимулювання природоохоронної діяльності й спонукання до неї підприємців, які використовують природні ресурси. Тому потрібно подати пропозиції та розробки щодо екологічних нормативів, норм і стандартів; упровадження плати за забруднення навколишнього середовища й штрафних санкцій за нераціональне використання природних ресурсів, недотримання санітарно-гігієнічних норм ведення господарства.

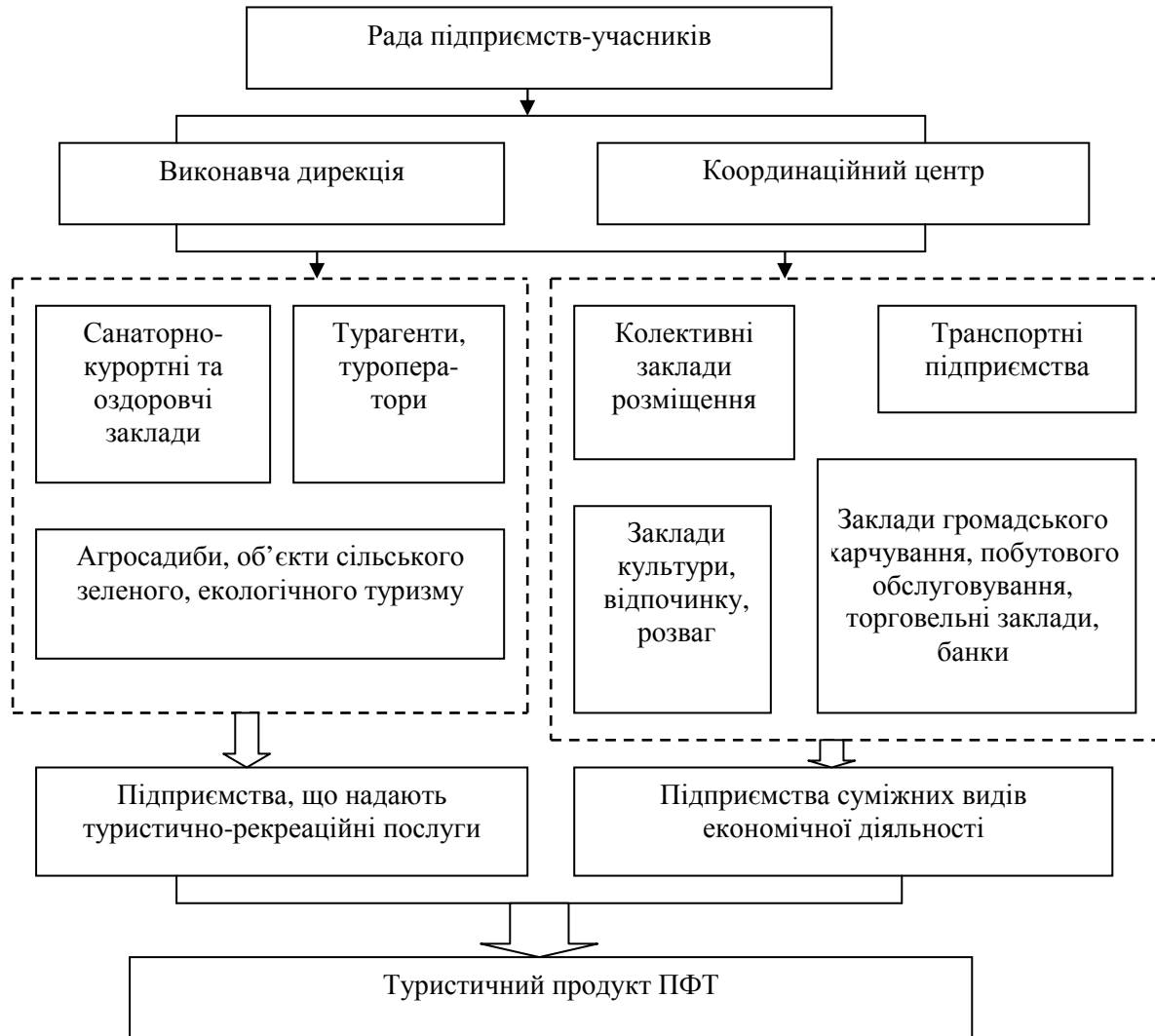

Рис. 1. Організаційна структура туристичної корпорації Татарбунарського району Одеської області

Примітка. Розроблено автором.

Фінансування спільних органів управління туристичної корпорації здійснюватиметься на кошти, отримані в результаті її діяльності. Також можуть створюватися фонди цільового призначення, використовуватися кошти міжнародних програм і грантів. Отриманий прибуток від спільної діяльності розподіляється між підприємствами-членами туристичної корпорації пропорційно до величини їхніх внесків. Загалом, фінансування Програми може здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів, податків і зборів, комунальних платежів, фінансів комунальних підприємств.

Реалізація Програми дасть змогу отримати такі результати:

1) екологічні. Усі заходи Програми екологічно орієнтовані, націлені на збереження екологічної рівноваги природних екосистем ПФТ; дотримання екологічно допустимих навантажень на ці екосистеми розсосередженням туристів засобами екологістики; ліквідацію негативних наслідків господарської діяльності; підвищення атрактивності ландшафтів, збереження флори й фауни національного парку;

2) соціальні – зростання зайнятості населення, підвищення життєвого рівня населення, поліпшення умов праці та відпочинку, підвищення рівня кваліфікації й освіти населення району; поліпшення забезпеченості закладами освіти, культури, торгівлі, харчування, зв'язку, медичного та побутового обслуговування, транспортними засобами зробить привабливим життя в сільській місцевості, що зупинить процес вимирання сіл, зниження рівня міграції; дасть поштовх соціально-економічному розвитку місцевих малозабезпечених сільських громад;

3) економічні – створення нових підприємств та індивідуального бізнесу, задоволення попиту жителів індустріальних центрів на відпочинок і лікування, екологічно чисту продукцію харчування; зростання надходжень до бюджету за рахунок збільшення економічної активності, удосконалення та розвитку виробничої й загальної інфраструктури.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, територія Татарбунарського району Одеської області має характерні ознаки поліфункціональності, що повинно бути враховано при стратегічному плануванні його розвитку. Оцінивши сучасний стан функціонування району, ми визначили пріоритетні напрями розвитку туризму з урахуванням поліфункціональних можливостей його природно-ресурсного потенціалу, а саме: сільський зелений, агротуризм, екотуризм, оздоровчий та курортно-санаторний туризм. Комбінування цих видів туризму дасть змогу ефективно використовувати ресурси території, розвивати малий бізнес, створювати нові робочі місця й задовольняти потреби туристів.

У роботі обґрунтовано, що одним із дієвих інструментів механізму формування й реалізації туристичного потенціалу ПФТ є програмування. У проекті програми наведено рекомендації щодо порядку її розроблення, структурної побудови, перспективних підпрограм. Сформульовано мету, завдання, основні заходи програми, визначено джерела її фінансування, запропоновано організаційну форму взаємодії основних суб'єктів господарювання – туристичну корпорацію, розроблено її організаційну структуру. Кінцевим етапом розроблення програми є визначення очікуваних екологічних, соціальних й економічних результатів, які в сукупності дадуть змогу суттєво підвищити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу ПФТ, поліпшити екологічну ситуацію, забезпечити зростання соціальних та економічних показників розвитку Татарбунарського району.

Розроблені в статті положення потребують подальшої деталізації й розвитку. Зокрема, актуальними залишаються проблеми організаційного забезпечення охорони та відтворення природних ресурсів ПФТ, розвідки нових, упровадження нових технологій їх освоєння та використання.

Джерела та література

1. Хумарова Н. І. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій / Н. І. Хумарова. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2011. – 408 с.
2. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.
3. Черчик Л. М. Механізм формування та регулювання міжгалузевих зв'язків у рекреаційному комплексі регіону / Л. М. Черчик, І. П. Милько. – Луцьк : Луцький НТУ, 2012. – 160 с.

Нина Хумарова, Анна Вартанян. Обоснование программы развития полифункциональных территорий Татарбунарского района. В статье обосновано содержательное наполнение программы развития полифункциональных территорий (ПФТ) Татарбунарского района Одесской области. Определена сущность программы как документа, обеспечивающая реализацию стратегии, нацеленной на эффективное, комплексное использование природно-ресурсного, экономического и социального потенциала территории района для активизации туристической деятельности с учетом ограничительного экологического фактора, а именно функционирования природоохранных территорий и существующего функционального зонирования. Установлены цели, задачи программы развития полифункциональных территорий. Обосновано содержание основных подпрограмм: «Использование и охрана элементов туристического потенциала ПФТ», «Социально-экономическое обеспечение развития ПФТ района», «Нормативно-правовое, организационное обеспечение и управление программы». Разработаны предложения по созданию туристической корпорации в Татарбунарском районе Одесской области.

Ключевые слова: полифункциональные территории, программа развития полифункциональных территорий, туристическая компания.

Nina Khumarova, Anna Vartanian. Rationale for the Development Program of the Multifunctional Territories in Tatarbunar's District. The meaningful content of the development program of the multifunctional territories (MFT) in Tatarbunar's district of the Odessa region is substantiated in the article. The essence of the program as a document providing the implementation of strategies aimed at effective, integrated use of natural resources, economic and social potential of the district to enhance tourism activities, and taking into account the restrictive environmental factor, namely the functioning of the existing protected areas and functional zoning, is defined. The goals of the program of multifunctional territories are established. The content of the main sub-programs: «The Use and Protection of Tourist Potential's Elements of MFT», «Socio-Economic Ensure of the District's MFT Development», «Legal and Organizational Maintenance and Management of the Program» are grounded. Proposals to establish a tourism corporation in Tatarbunar's district of Odessa region are worked out.

Key words: multifunctional territories, program of multifunctional territories development, tourist company.